

Thorbeckelezing door Prof. dr. R. Kuiper
19 november 2013
Zwolle

Privatiseringen ontregelen publieke zeggenschap

Als het aan de Europese Commissie ligt, kent Nederland over vijf jaar volledige marktwerking op het spoor. NS moet dan een geprivatiseerd bedrijf worden. Een situatie die Nederland meer dan twintig jaar niet heeft gewild wordt dan werkelijkheid. Privatisering van publieke diensten behoort tot de vaste mantra's van de Interne Markt. Die mantra's wekken echter het wantrouwen van een breed publiek. Onlangs blokkeerde de Europese bevolking het voornemen tot de privatisering van drinkwaterbedrijven. Privatiseringspolitiek beëindigt vormen van publieke zeggenschap en opent de poort voor vormen van publieke armoede. Nationale bezinning is nodig.

Nederland heeft ruimschoots ervaring met de privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten. Nederland volgde Engeland op enige afstand, dat in het Thatcher-tijdperk tal van bedrijven en diensten privatiseerde. Nederland deed hetzelfde met telecommunicatie (KPN), energie (NUON, Essent) en door tal van overheidsdiensten op afstand van de overheid te plaatsen en zelfstandig en meer bedrijfsmatig te laten functioneren. In de jaren 1990 raakte dit beleid verwerven met het streven naar marktwerking binnen de EU. Europa drong aan op marktwerking in sectoren van openbaar vervoer, gas en elektriciteit. Vanaf 1991 zijn er de richtlijnen met betrekking tot het spoorvervoer die volledige marktwerking beogen. Twee factoren hebben gemaakt dat het klimaat waarin nu over privatiseringen wordt gedacht heel anders is. In de eerste plaats bleken veel privatiseringen een riskant experiment. In Engeland heeft de privatisering van British Rail en marktwerking op het spoor tot regelrechte chaos geleid. Ook in Nederland is een experiment met concurrentie op het spoor mislukt en was de conclusie dat Nederland een te complex net heeft om er met een veelvoud aan maatschappijen op te rijden. De privatiseringen van postbedrijven heeft veel oude staatsbedrijven in grote moeilijkheden gebracht. Met betrekking tot telecommunicatie blijft er de vraag wie definitief controle heeft over de 'vitale netwerken'. De dreigende overname van KPN door Carlos Slim leidde tot publieke schrikreacties en noopt intussen tot nieuwe bezinning. Privatiseringen leiden tot verlies aan zeggenschap en misschien zijn we al meer kwijt dan ons lief is.

Een tweede factor die gaandeweg duidelijk werd was dat besluitvorming veelal gebaseerd was op rooskleurig economisch wensdromen. De algehele verwachting was dat markten het beter zouden doen dan overheden en dat er economisch veel te winnen zou zijn. Er was ook het nodige te winnen, onder meer op het gebied van innovatie en vergroting van efficiency. Maar het valt nog altijd moeilijk te zeggen wat de macro-winst is voor de economie als geheel en de micro-winst in de portemonnee van de burger. Burgers hebben helemaal niet het idee dat producten en diensten van geprivatiseerde bedrijven goedkoper zijn geworden en economen die de resultaten in kaart proberen te brengen geven hen gelijk. Recente onderzoeken laten zien dat marktwerking niet de 'best deal' oplevert voor de consument (bijvoorbeeld op het gebied van elektriciteit) en dat privatiseringen weinig hebben bijgedragen aan 'consumer welfare'.

Voor privatisering van complexe overheidsdiensten en publieke nutsvoorzieningen is veel marktgelooft nodig. Dat marktgelooft was kenmerkend voor de periode waarin de Interne Markt werd ingericht (1985-1991). Het Witboek dat eraan ten grondslag lag ademt het gelooft in de vrije markt en minimaliseerde de rol van nationale overheden. Dat marktgelooft is inmiddels in de lidstaten flink getemperd. Dat gelooft heeft veel schade opgeleverd, onvoorziene kosten en vormen van publieke armoede. De crisis van 2008 toont dat regulering van geliberaliseerde markten nodig is. Overheden kunnen niet van het toneel verdwijnen, maar zijn hard nodig. Niet het vrije-markt-denken zet maar de bezinning op de rol van instituties en nabije overheden. Een van de redenen waarom Duitsland het economisch goed doet, is dat overheden op deelstaatniveau blijven meesturen. De kleine schaal maakt maatwerk mogelijk. Nederland moet dat ook doen.

Er moet meer oog komen voor het ontregelend effect van marktwerking en privatiseringen. In de kern heeft die ontregeling te maken met de erosie van publieke verantwoordelijkheid. Wat overgaat in private handen wordt onttrokken aan publieke zeggenschap. De overheid mag haar taak niet uit het oog verliezen. Zij heeft maatschappelijke belangen te dienen. Daarvoor heeft ze zeggenschap en sturingsmogelijkheden nodig. Dat geldt onder meer ook het spoorvervoer. Een politiek die zeggenschap over essentiële maatschappelijke en publieke sectoren verliest, verliest het vertrouwen van haar burgers. Ook dat is publieke armoede. Dit is de verkorte tekst van de Thorbecke lezing 'Privatisering van overheidstaken en publieke armoede'. Prof.dr. Roel Kuiper is lid van de Eerste Kamer voor de ChristenUnie. In 2011-2012 was hij voorzitter van de Parlementaire Onderzoekscommissie 'Privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten'.